

NÄR EN MÄNNISKA DÖR, DÖR EN HEL VÄRLD

Jesper Svartvik

HOT OM FOLKMORD KRÄVER MER ÄN MINNESMONUMENT

Yehuda Bauer

RIKSDAGSDEBATT OM ANTISEMITISM

SKMA I RIKSDAGEN

KRÄNKANDE DEBATTEKNIK I KOMMUNALARBETAREN

OSSE-KONFERENS I CÒRDOBA

Jesper Svartvik

LANDSHÖVDINGEN TAR POLITIKERNA I ÖRAT

ANTECKNINGAR FRÅN UKRAINARESAN

Leif Mathiasson

KERSTIN VINTERHED SVARAR OM JUDEHAT PÅ DN: S FAMILJESIDA

När en människa dör, dör en hel värld AV JESPER SVARTVIK

I mitten av maj tillbringade jag en dryg vecka i Jerusalem tillsammans med en grupp studenter från Lunds universitet. De har under vårterminen läst en kurs om Abrahams barn, dvs. om de tre abrahamitiska religionerna judendom, kristendom och islam. Tillsammans besökte vi de platser som omnämns i media nästan dagligen; de träffade representanter för olika grupperingar; och de lyssnade till några av Jerusalems mest uppskattade föreläsare.

Naturligtvis ingick under denna resa också ett besök till Yad Vashem, som är både museum, minnesplats, dokumentsamling, utbildningscentrum och forskningsinstitut. Dess uppgift är att hedra minnet av Förintelsens offer och ”de rättfärdiga bland folken” (dvs. de icke-judar som hjälpte judar), att insamla och sammanställa material om Förintelsen och att sprida kunskap om det industrialiserade folkmordet under Tredje rikets terrordagar. Varje år besöks Yad Vashem av mer än två miljoner personer från hela världen.

Namnet Yad Vashem (ordagrant ”hand och namn”) - ett bibelcitat från Jesaja 56:5 - är väl valt. Ursprungligen handlade versen troligen om dem som under den babyloniska exilen knappst sexhundra år före vår tideräkning tvångskastrerades och därför dog barnlösa. För den som besöker Yad Vashem går tanken både till alla de miljoner människor som dog i Förintelsen och till det faktum att deras släkten därmed upphörde. Själva dog de, och de fick därför aldrig söner och döttrar som kunde bära deras namn vidare generation efter generation. I Mishnah står det att när en människa dör är det som om en hel värld dör (*Sanhedrin* 5.4). Därför ska detta museum och denna minnesplats för alla miljontals mördade vara ett *yad wa-shem ... shem olam* , ”ett namn, ett äreminne ... Ett evigt, oförgängligt namn.”

Under våren 2005 har det nya museet invigts, och jag kan varmt rekommendera alla — också dem som tidigare har besökt Yad Vashem - att se den nya utställningen. Den stora samlingen dokument och annat material, alla intervjuer och dokumentärfilmer gör ett

outplånligt intryck på besökaren. Det nya museet är byggt som en 180 meter lång tunnel. I dess dunkla ljus redogörs kronologiskt för den gradvisa utstötningen av judarna. Det började som bekant med arbets-, köp- och säljförbud, det fortsatte med ghetton och läger, det slutade med *die Endlösung der Judenfrage*.

Det är då viktigt att lägga märke till att denna kronologiska genomgång i utställningen inte börjar år 1933 med Hitlers makttillträde. Förintelsen har ju en lång *förhistoria* - och i denna förhistoria spelar kristen förkunnelse och bildkonst en förfärande viktig roll. Kyrkans ledare har talat fagert om kristen kärlek samtidigt som de många gånger har förkunnat judeförakt.

Men Förintelsen har även en *efterhistoria*. Vi lever i en tid som präglas av ökad antisemitism. Det är därför det är så viktigt att Svenska Kommittén Mot Antisemitism finns. Jag är tacksam över att ni som får detta nyhetsbrev delar kommitténs värderingar, och att ni genom ert engagemang och åtaganden gör det möjligt för kommittén att fortsätta och fördjupa sitt arbete. Kommittén behövs. Ni behövs.

Jesper Svartvik är nyvald ordförande för SKMA

Hot om folkmord kräver mer än minnesmonument

AV YEHUDA BAUER

Det nyligen invigda minnesmonumentet i Berlin över Europas mördade judar, liksom Yad Vashems nya museum i Jerusalem är en viktig och välkommen utveckling. Men vi måste gå vidare, bortom vår ensidiga tonvikt på att hugfästa minnet av Förintelsen. Vi måste hjälpa människor att inse att det folkmordsinriktade våldet är ett hot mot alla folk. Vi måste kräva av politikerna, i vårt eget intresse, och i ett större samhälleligt intresse, att de nu slutligen visar i handling vad som står bakom löftet att ”aldrig glömma”.

Varje studie av Förintelsen måste även involvera studiet av generella fenomen hos folkmord. Den internationellt erkända juridiska definitionen som antagits av folkmordskonventionen från 1948 är otillfredsställande, men att försöka ändra den är helt enkelt politiskt omöjligt. Detta är den definition av folkmord som vi måste arbeta med, dock bör vi anstränga oss för att utöka vår förståelse för vad den borde inbegripa.

Politiskt massmord, etnisk rensning med syfte att förinta en grupp, tillsammans med globala folkmordsideologier som till exempel radikal islam passar mycket bra in i konceptet folkmord, i intention om än ej i ord. De är hot om folkmord, och som sådana borde de läggas till konventionens definition, att folkmord är avsikten att förinta etniska, nationella och religiösa grupper. Folkmordet på det judiska folket – felaktigt benämnt som *Holocaust* – är, så vitt vi till dags dato känner till, det mest extrema fallet av folkmord.

Varje enskilt folkmord har haft en specifik grupp av människor som mål. För att förstå folkmord måste man därför studera den specifika grupp som är måltavla. Judar transporterades inte till utrotningsläger för att de var människor; människor transporterades för att de var judar. Ungturkarna dödade inte mängder av människor på måfå; de mördade armenier. Samma sak gäller för tutsier i Rwanda, och för de etniska afrikaner som mördas i Darfur av den arabiska Janjaweedmilisen.

Varje folkmord skiljer sig från de andra, men det vore ett misstag att avfärda de likheter som finns. För det första offrens lidande. Det finns inget bättre eller otäckare folkmord, precis som

det inte finns något bättre eller värre mord, bättre eller sämre tortyr. Det är inte möjligt att gradera lidande. Judar, armenier eller polacker som torterades och mördades led alla lika mycket. Karakteristiskt för folkorden är också att den ”civiliserade” världen inte kunde förhindra eller göra en seriös ansträngning för att stoppa dem. Det finns, tragiskt nog, få undantag från denna regel.

Argumentet att Förintelsen var den mest extrema formen av folkord baserar sig på det faktum att en modern stat hängav sig åt total och global förintelse av individer som tillhörde en specifik grupp av människor. Den nazistiska ideologin som motiverade mördandet saknade föregångare när det gäller frånvaron av pragmatism: nazisterna mördade judiska slavarbetare som producerade oundgängligt materiel för den tyska krigföringen och de dödade experter som kunde ha varit till nytta för dem. Den nazistiska ideologin såg judar som mytiska varelser - som djävlar eller som ett folk som antogs sträva efter världsherravälde och som måste förstöras - en markant skillnad mot andra folkord, vilka motiverats av ekonomiska eller politiska överväganden. Det är sant att judarnas egendom konfiskerades och användes – men det var inte anledningen till att förfölja och mörda dem – det var resultatet.

Förintelsen var inte unik, det skulle betyda att det inte kan hända igen, inte drabba någon, varken judisk eller annan. Detta är helt enkelt inte sant. Förintelsen genomfördes av människor, av mänskliga skäl, och allt som görs av människor kan göras igen – inte på exakt samma sätt, men på liknande sätt.

Enligt Rudolph Rummel har, från år 1900 till 1987, uppskattningsvis 169 miljoner civila mördats av regeringar och andra politiska grupper. Av dessa, blev cirka 38 miljoner mördade i folkord enligt konventionens definition. Idag är Darfur platsen för folkord och återigen har det internationella samfundet visat sig oförmöget att stoppa dödandet. I rättvisans namn ska det sägas att nu skrivs det mer om hot om folkord, fler människor och även politiker verkar bry sig mer om folkord än tidigare. Trots det fortsätter dödandet.

Idag är hot om folkord närvarande överallt. För det judiska folket ligger inte det huvudsakliga hotet hos europeisk antisemitism, utan hos den radikala islamistiska versionen. Det är ett allvarligt misstag att betrakta de radikala islamisternas mordiska språk som enbart prat: vi har lärt oss att när människor har tagit ideologisk ställning för mördande handlingar agerar de därefter så fort tillfälle ges.

Därför bör judar vara aktivt engagerade i alla försök att förhindra folkordsliknande dödande av alla slag. I de flesta fall, inklusive det radikala islamistiska, är det huvudsakligen inifrån gruppen som potentiella förövre rekryteras. I ansträngningen att bekämpa hotet om folkord bör judar och andra söka allierade i den ickeradikala islamiska världen, vilken fortfarande omfattar den stora majoriteten av islams 1.3 billioner anhängare. Det innebär att vi måste se muslimer som bröder, som jämlika, som potentiella allierade och som bärare av en av de stora civilisationerna i världen – och som de som först kommer att hotas av de radikala mitt ibland dem.

Yehuda Bauer är historiker och en av världens främsta experter på Förintelsen och antisemitism. Han har varit statsminister Göran Perssons chefsrådgivare vid flera Stockholmskonferenser, bland annat den senaste om folkord. Yehuda Bauer har bland annat skrivit ”Förintelsen i perspektiv”, Natur och Kultur.

Artikeln har tidigare varit publicerad i Forward May 13, 2005.

Svenska Kommittén Mot Antisemitism tackar Yehuda Bauer för tillåtelsen att översätta och

publicera ovanstående artikel.

Översättning Carolyn Östberg

Riksdagsdebatt om antisemitism

Lena Adelsohn Liljeroth (m) fråga (17 maj) till justitieminister Thomas Bodström

Kampen mot judehat och antidemokratiska tendenser har diskuterats i riksdagen. Vi återger här Lena Adelsohn Liljeroth (m) fråga (17 maj) till justitieminister Thomas Bodström om kartläggning av människor på Radio Islams hemsida.

Vi som lever i och försvarar vår demokrati tvingas också leva med och ibland acceptera ickedemokratiska åsikter, åtminstone så länge de inte innebär något hot mot andra människors trygghet och frihet.

Men var går gränsen för att människor inte ska känna sig hotade och trakasserade? I Sverige i dag, 60 år efter andra världskrigets slut, förekommer det att judiska affärsinnehavare trakasseras och hotbilden mot judiska institutioner växer. Lärare i Stockholm vittnar om problem under undervisningen om judendom och Israel.

Ahmed Rami, som står bakom Radio Islam, samarbetar bland annat aktivt med svenska rasister och nationalsocialister. På national-socialisternas hemsida, www.den-svenske.com kunde man bland annat den 29 augusti 2004 ta del av ett föredrag som Rami hållit om den judiska makten i Sverige, en makt som han menade "är mycket starkare än såväl Romarriket som den katolska kyrkan under sina glansdagar".

Nu lär inte Radio Islam längre kunna sända sina lögnar via närradion men på sin hemsida kartlägger de fortfarande människor, framför allt utifrån judisk identitet eller samröre med judar. Ett av många exempel är ett avsnitt om judiskt inflytande inom dans och balett (www.radioislam.org/judemakt/kultur-dans.htm).

Jag vill fråga justitieministern om han avser att vidta några åtgärder med anledning av ovanstående?

Svar av Thomas Bodström

Lena Adelsohn Liljeroth har frågat mig om jag avser att vidta några åtgärder med anledning av att Radio Islam kartlägger människor framför allt utifrån judisk identitet eller samröre med judar.

Att motverka rasism och främlingsfientlighet är en av de viktigaste samhällsfrågorna över huvud taget. Alla individer har lika värde och ska behandlas med samma hänsyn och respekt. Strafflagstiftningen innehåller flera bestämmelser som skyddar både individer och grupper mot hot och kränkningar. Bestämmelsen om hets mot folkgrupp skyddar mot antisemitiska hot eller uttryck för missaktning oavsett om de förmedlas via radio, via Internet eller på annat sätt. Enligt lagen om ansvar för elektroniska anslagstavlor ska dessutom den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla ta bort meddelanden som innebär hets mot folkgrupp.

Straffbestämmelserna om uppvigling, olaga hot, förtal och förolämpning är andra exempel. Vidare kan det enligt personuppgiftslagen vara straffbart att, till exempel via en webbsida, sprida personuppgifter som avslöjar ras, etniskt ursprung och religiös eller filosofisk övertygelse.

Vid sidan av lagstiftningen kan bland annat nämnas att polisen är ålagd att ägna särskild uppmärksamhet åt brott med rasistiska inslag och att redovisa vilket förebyggande och

brottsutredande arbete som bedrivits mot brott. Även åklagarna är ålagda att prioritera sådan brottslighet.

Vi har alltså en lagstiftning som väl tillgodoser behovet av att bekämpa antisemitism och annan rasism. De brottsbekämpande myndigheterna ska också prioritera sådana brott.

SKMA i riksdagen

Ana Maria Narti (fp) fråga (23 maj) till statsrådet Jens Orback om kamp mot totalitära tendenser

Tidningar och andra medier rapporterar om antisemitiska nya strömmar i vårt samhälle. Härmdagen läste jag oroande vittnesmål om detta i det nyhetsbrev som publiceras av den svenska kommittén mot antisemitism. Människor som tillhör Sveriges muslimska befolkning och som själva är troende hävdar bestämt att fördomarna mot judar i de flesta fall inte kommer från äldre invandrare utan att det är bland barn och ungdomar som dessa mörka tänkesätt sprids. De framförs av kamrater och kommer främst från en del imamer i moskéerna.

Denna artikel påminde mig om den fransk-algeriska författarinnan Fadela Amar, grundare av organisationen Varken hora eller kuvad. Fadela Amar talar och skriver om hedersmord, våld och hot som riktas mot flickor och kvinnor från muslimska miljöer och om de konflikter som utvecklas på grund av detta i Frankrike. Men det är inte det redan välkända mönstret - motsättningar mellan generationer och kulturer som deras vittnesmål belyser. Tvärtom - helt nya fakta tonar fram. Fäder som i sina länder - Turkiet, Algeriet, Irak - kämpade för att försvara kvinnornas frigörelse upptäcker i våra västerländska samhällen att de själva hotas av sina söner. Det är tonårspojkarna och de mycket unga männen som låter sig förföras av fundamentalismens predikanter från källar-moskéerna, det är manliga aktiva personer födda och uppväxta i Frankrike som tror sig kallade att försvara de fattiga kvarterens heder och känner sig skyldiga att sätta i gång kvinnoförtrycket. Den franska författarinnan understryker att fundamentalisterna i dag får nya allierade. Extremvänsterns intellektuella är redo att föra vidare deras talan, därför att de på så sätt sprider sitt eget USA-hat. Och gamla och nya rasister och fascister för med entusiasm vidare blodtörstens budskap eftersom de då pekar ut judarna och staten Israel som lovliga byten.

Farliga nutida totalitära tendenser kommer alltså underifrån, från de fattigaste människornas vana att leva i utanförskap. Det är bland dessa människor som hatets och våldets profeter finner soldater för det krig de vill föra mot demokratin. Jag tror att det finns bara ett sätt att stoppa dessa tendenser: att mobilisera demokratiskt sinnade grupper och individer mitt i den muslimska befolkningen i vår värld. Vi behöver ta vara på den kraft och den passion för demokratin som lever intensivt bland gräsrotterna i det civila samhället, bland i första hand arbetsgrupper och organisationer från invandrarbefolkningen.

Med bakgrund i de fakta som här beskrivs vill jag fråga demokrati- och integrationsministern: Avser statsrådet att etablera ett kontinuerligt samarbete med aktiva grupper engagerade i kampen mot antisemitismen i vårt samhälle och framför allt i den kamp som måste föras för att rädda barn och ungdomar från den mörka totalitära förförelsen?

Avser statsrådet att agera för att organisationer i större omfattning än i dag får praktiska förutsättningar för att gå vidare i denna kamp?

Svar från Jens Orback

Fru talman! Ana Maria Narti har frågat mig dels om jag avser att etablera ett kontinuerligt samarbete med aktiva grupper engagerade i kampen mot antisemitism i vårt samhälle – framför allt då när det gäller den kamp som måste föras för att "rädda barn och ungdomar från

den mörka totalitära förförelsen" – dels om jag avser att agera för att organisationer i en större omfattning än tidigare ska få praktiska förutsättningar för att gå vidare i denna kamp.

Jag vill inledningsvis betona att en av regeringens allra viktigaste uppgifter är att motverka och förebygga den intolerans som antisemitism är ett uttryck för. Ingen människa får utsättas för hat, förakt eller hot bara för att han eller hon tillhör en viss etnisk eller religiös grupp.

Oavsett vilken grupp som står i fokus för rasismen och främlingsfientligheten handlar det om allvarliga kränkningar som står i konflikt med principen om alla människors lika värde, det vill säga grundbulten i arbetet för de mänskliga rättigheterna.

Arbetet för att motverka och förebygga rasism, främlingsfientlighet och diskriminering sker, och måste ske, genom en rad olika insatser på skilda nivåer inom olika delar av samhället. I detta arbete är frivilligorganisationers insatser av en stor betydelse. Staten lämnar därför ekonomiskt stöd till sådana verksamheter, till exempel lokala antidiskrimineringsbyråer och Centrum mot rasism.

Mycket av det generella arbetet mot rasism, främlingsfientlighet och diskriminering är också tillämpligt på företeelser som antisemitism. En viktig grund för detta arbete är en effektiv lagstiftning. Kampen mot brott med rasistiska och främlingsfientliga motiv är sedan flera år ett högt prioriterat område inom rättsväsendet. Det arbete som utförs av Ombudsmannen mot etnisk diskriminering och Integrationsverket utgör också viktiga inslag i arbetet att förebygga och motverka antisemitism.

För att förhindra att intolerans får fäste hos yngre människor har skolan en mycket viktig roll genom sitt arbete med grundläggande värderingar och attitydfrågor. Detta ansvar betonas också starkt i skolans kursplaner. Genom Skolverkets tillsyns- och utvärderingsarbete sker även en kontinuerlig kritisk granskning av hur skolorna arbetar med värdegrundsfrågor och elevers attityder. Utgångspunkten är en värdegrund som vilar på grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna. Jag vill också i detta sammanhang hänvisa till den lagrådsremiss om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever i skolan med mera som regeringen beslutat om. Avsikten är att lagen ska träda i kraft i början av 2006.

Inom Forum för levande historia bedrivs ett aktivt arbete för att sprida kunskap om Förintelsen och andra allvarliga brott mot mänskligheten. Nu genomförs även en vetenskaplig djupstudie om antisemitism för att få en klarare bild av orsakerna.

Det fortsatta arbetet måste alltså bygga på de erfarenheter och upplevelser som bara sådana människor kan ha som själva utsatts för intolerans. Det är min bestämda uppfattning att det bara är utifrån deras berättelser som vi alla i samhället kan förstå allvaret i den smärta och skada som antisemitism, rasism och främlingsfientlighet kan förorsaka.

Dialogen med grupper som judar och muslimer är därför ett väsentligt inslag i det fortsatta arbetet. Inom ramen för regeringens råd för kontakt med trossamfunden sker diskussioner kontinuerligt om frågor av övergripande gemensamt intresse för både staten och trossamfunden. Den judiska minoriteten, som är en erkänd nationell minoritet, har dessutom regelbundna samrådsmöten med företrädare för regeringen inom ramen för minoritetspolitiken. Min ambition är att utvidga och utveckla dialogen med grupper som riskerar att utsättas för rasism, främlingsfientlighet och intolerans.

Mot bakgrund av det arbete som jag beskrivit finns det således goda förutsättningar för det långsiktiga och brett upplagda arbete som är en förutsättning för framgång i kampen mot den intolerans som antisemitismen är ett exempel på.

Källa: Riksdagsinformation, www.riksdagen.se

Kränkande debatteknik i Kommunalarbetaren

I nummer 7/2005 av kommunalarbetaren recenserade Robert Janson Maj Wechselmanns film ”Människor är som dansande stjärnor – en resa till det heliga landet”. Janson skrev: ”Den här viktiga filmen gör ont. Den gör ont därför att den skildrar det judiska folk som mördades av Hitler för mer än 60 år sedan. Och som nu själva förföljer och mördar ett annat – de palestinska araberna.

Om det har hon gjort en dokumentärfilm. Maj tar avstamp i sin egen judiska familj som tvingades fly till Sverige från Danmark. Hon reser med sin kamera till Israel och Hebron på Västbanken. Där låter hon judar, palestinier och hjälparbetare vittna om den israeliska ockupationen och våldet som tyvärr givit upphov till motvåld i form av självmordsbombare. Våldsspiralen tycks inte ha något slut. De som protesterar kallas ’nazister’ av bosättarna.”

SKMA fann recensionen djupt kränkande och tillskrev genom dess ordförande Jesper Svartvik Kommunalarbetaren. Tidningen publicerade inlägget på debattsidan den 18 maj 2005 tillsammans med ett svar från dess chefredaktör, Liv Beckström.

Med detta brev vill jag påpeka att den i Kommunalarbetaren publicerade recensionen av Robert Janson om Maj Wechselmanns film ”Människor är som dansande stjärnor - en resa till det heliga landet” är djupt kränkande. Janson skriver att filmen ”skildrar det judiska folk som mördades av Hitler för mer än 60 år sedan. Och som nu själva förföljer och mördar ett annat - de palestinska araberna.”

Janson tycks mena att det föreligger ett analogt förhållande mellan, å ena sidan, det industrialiserade massmordet under andra världskriget och, å andra sidan, Mellanösternkonflikten idag. Det finns många olika uppfattningar - inte minst i Israel - om hur denna konflikt ska lösas, men alla seriösa debattörer på alla sidor är överens om att den *inte* är jämförbar med Förintelsen. Menar verkligen Janson att den nuvarande situationen mest av allt skulle kunna liknas vid det nazistiska folkmord, vars agenda var att alla judar systematiskt skulle tillfångatas i över tjugo nationer, transporterats till särskilda utrotningsläger och där mördas i tusental varje dag?

Jansson har naturligtvis all rätt att kritisera den israeliska regeringen och dess politik. Men det är inte vad han gör. Hans angrepp riktas mot hela det judiska folket i såväl Israel som i diasporan. Även här använder han en kränkande debatteknik genom att så tydligt anknyta till den tvåtusenåriga tradition som behandlar judar kollektivt och hävdar att de alltid själva är skyldiga till sin egen olycka. Men han anknyter även till den antisemitiska argumentation som efter 1945 sökt konstruera judarna som kopior av nazisterna och som skyldiga till brott av samma slag som Förintelsen. Detta är en demonisering som syftar till att skuldavlastning och relativisering av Förintelsen men också till att åter göra judarna till legitima måltavlor för hat. I bästa fall ger Janson uttryck för en skrämmande historielöshet, i värsta fall är hans recension ett exempel på den medvetna instrumentalisering av Förintelsen som allt oftare och alltmer anses vara både legitim och oproblematiske.

Svenska Kommittén Mot Antisemitism vill därför framföra en kraftig protest mot Jansons recension. Den bidrar inte till en seriös debatt; inte heller hjälper den alla dem som lider i Mellanöstern. Som ordförande i Svenska Kommittén Mot Antisemitism ser jag mycket allvarligt på att de som medverkar i radio, TV och tidskrifter använder denna form av agitation. Tidskrifter som har en så stor upplaga som Kommunalarbetaren har ett särskilt stort ansvar att motarbeta olika former av främlingsfientlighet i vårt samhälle.

Sekretariatet på Svenska Kommittén Mot Antisemitism bistår gärna med information om antisemitismen i historia och nutid.

OSSE-KONFERENS I CÓRDOBA

Av Jesper Svartvik

Den 8-9 juni anordnade *The Organization for Security and Cooperation in Europe* (OSCE) en konferens i Córdoba i Spanien. Den 7 juni inbjöds relaterade *Non-Governmental Organizations* (NGO) till ett förberedande möte i Sevilla, som ligger ungefär 150 km från Córdoba. Jag representerade SKMA vid båda dessa sammankomster. Dessa rader är tänkta som en anspråkslös och kortfattad rapport om något av allt som diskuterades under dessa tre intensiva dagar i ett fyrtiogradigt (!) Andalusien.

Det är sedvanligt att deltagarna vid konferenser som dessa antar ett uttalande. I den tre sidor långa *Córdoba Declaration* är det kanske två punkter som är av särskilt intresse för SKMA. Identiska eller liknande formuleringar har förvisso diskuterats och/eller antagits av OCSE och liknande organisationer tidigare, men med varje nytt *statement* blir dessa tankar alltmer både tydliga och förankrade i de medverkande ländernas terminologi och handlingsplaner. Det finns därför anledning att dröja vid dessa två punkter.

(A) Dokumentets tredje punkt inleds med följande uttalande: "Recognise that some forms of intolerance and discrimination may have unique characteristics and origins..." Det som här poängteras är alltså att det finns särskilda skäl att uppmärksamma vissa former av diskriminering och rasism. Orsaken är inte att de är viktigare i sig utan att de har en särskild förhistoria - och därför särskilt stora förutsättningar att försvåra och förstöra. Detta gäller i allra högsta grad antisemitism. Jag blir mer och mer övertygad om att antisemitism inte bara beror på brist på kunskap - antisemitismen är en del av Europas kulturella arv.

(B) I dokumentets fjärde punkt understryks att antisemitism aldrig kan ursäktas med hänvisning till den politiska situationen i Israel och övriga delar av Mellanöstern. Det är alltid fel att ge uttryck för antisemitism. Annorlunda uttryckt, det är alltid rätt att motarbeta antisemitism och andra former av rasism.

Hur kan man då bemöta och bekämpa antisemitism? I nära nog samtliga delegaters tal under de två dagarna i Córdoba förekom ordet *education*. Men det är inte fråga om vilken kunskapsförmedling som helst. Problemet har inte varit att det inte har talats, undervisats och förelästs om Förintelsen och om antisemitism vid Sveriges skolor, högskolor och universitet. Problemet är i stället att kunskaperna av en eller annan anledning inte har integrerats i ungdomars och studenters medvetande. Lärare bör i högre grad erbjudas möjlighet att diskutera sina erfarenheter: hur bör man t.ex. hantera situationer i klassrummen då elever och studenter ger uttryck för intolerans och rasism? Åtminstone tre aspekter bör nämnas:

(1) SKMA har under lång tid ordnat ambitiösa utbildningsprogram för lärare m.fl. Denna verksamhet bör på sikt utvidgas.

(2) SKMA har nyligen initierat ett läroboksprojekt. Tanken är att en bok om antisemitism ska framställas för elever på högstadienivå och gymnasienivå. Finansieringen är i skrivande stund inte helt klar. Med största tacksamhet emottages därför förslag på fonder som kan tänkas stötta detta angelägna projekt. V.g. kontakta kansliet om ytterligare information önskas.

(3) Det finns även en tredje punkt. Det är beklagligtvis nu skymningstider för humaniora och teologi vid många universitet och högskolor. Ingen skulle kunna påstå att de ämnen som i första hand behandlar Förintelsen och antisemitism prioriterades i den senaste forskningspropositionen. Visst är det bra att satsa offensivt på teknisk, medicinsk och miljörelaterad forskning - men är det rimligt att detta sker på bekostnad av t.ex. historia och religionsvetenskap?

Det är inte diplomaters och politikernas uppgift att undervisa om antisemitism och Förintelsen. Däremot åvilar det dem att möjliggöra för forskare och lärare att göra just detta. För inte vill

väl Sveriges politiska ledarskap underlåta att i praktiken omsätta vad man i Córdoba och annorstädes har lovat?

Landshövdingen tar politikerna i örat

Politikerna i Östergötland läxas upp av Björn Eriksson. De nobbar minnesdagen för Förintelsens offer.

Vad ska folk tro - om de folkvalda inte kommer när de är bjudna. För landshövding Björn Eriksson är detta en hjärtesak.

- Jag känner för Förintelsens offer, som rikspolischef och tullchef kom jag i kontakt med detta folkmord, säger han till NT. Men vi ska inte bara minnas vad som hände, utan se framåt. Jag är fruktansvärt oroad av tendenser i samhället som går ut på att glömma.

Han har för första gången läxat upp kommunstyrelsernas ordföranden i Östergötland i ett brev. Under starkt tryck av många anställda i kommuner och skolor. Dessa jobbar hårt sedan fem år med att väcka engagemang för Förintelsens minnesdag. De har lyckats så väl att Östergötland - inte minst av Helène Lööv som leder Forum för levande historia - lyfts fram som ett föredöme i landet.

Ställer inte upp

Men stödet från de folkvalda är svagt.

-Politikerna inser inte symbolvärdet, säger Björn Eriksson. Deltagandet är lågt och signalerar att saken är oviktig. Politikerna underskattar vikten av att manifesteras för demokrati och människovärde. Det vore oerhört givande om de uppträdde som goda föredömen.

Inte rädd att brevet uppfattas som straffkommendering?

- Jo, men jag föreslår i stället att politikerna gör en kraftansträngning för att engagera sig. Det bästa är att göra det på minnesdagen. Man kan planera för kommunfullmäktige så att ledamöterna kan delta i fackeltåg eller teaterföreställningar och liknande. Jag har informerat på kommunstyrelsemötena och storföretagen tar upp minnesdagen i sina personaltidningar. Det känns jobbigt att länet får beröm, när politikerna inte ställer upp.

Historisk förklaring

Men Norrköping ligger bra till. Klart större engagemang än i andra kommuner. Det finns en historisk förklaring, tror Björn Eriksson. Redan för två hundra år sedan växte här fram en vidsyn. Efter Marstrand var Norrköping den första ort som 1785 tillät judar att bosätta sig och idka handel inom kommunen.

Maria Waxegård

Artikeln var först publicerad 19 maj i Norrköpings Tidningar

Anteckningar från Ukrainaresan

AV LEIF MATHIASSEN

I mitten av juni reste en grupp svenska lärare, lärarutbildare och journalister iväg på en

tiodagars utbildningsresa i spåren av förintelsen och den utplånade judiska kulturen i Ukraina. Resan leddes av Lena Jersenius från SKMA och var ett samarrangemang med Ukrainian Center for Holocaust Studies i Kiev. Med på hela resan var de ukrainska forskarna Anatoly Podolsky och Yulia Smilyanska samt tolken Vitaly Bobrov.

Färden gick genom västra Ukraina från Kiev via bland annat Vinnitsa ned mot Mogylev-Podolsky vid den moldaviska gränsen, därefter västerut mot Lviv via bland annat Chernivtsi och sedan åter mot Kiev via bland annat Khmel'nitski.

Ukraina kallades en gång Sovjets kornbod. Och det är inte svårt att förstå när man ser de mäktiga ukrainska sädesfälten breda ut sig mot horisonten. Vägarna skär spikraka – men smattrande som tvättbrädor – genom det öppna landskapet.

Innan Sovjetimperiets kollaps – när Ukraina utropades som en egen stat – hade landet bara upplevt några få år av självständighet vid första världskrigets slut. Genom historien har det härskats och delats av en mängd erövrare: litauer, polacker, ryssar, rumäner, turkar, österrikare, tyskar. Människor, kulturer och språk har vävts samman och blandats upp.

Ett märkligt exempel på det är den vackra katolska katedralen i Kamenets-Podolski. När turkarna, tillsammans med ukrainska kosacker, erövrade staden från polackerna i slutet av 1600-talet förvandlade de kyrkan till en moské. Intill huvudingången byggde de en minaret. När staden under seklets sista år skulle återlämnas till polackerna ställde turkarna som villkor att minareten inte fick rivas. Polackerna gick med på kravet men reste som en symbolisk markering en staty av jungfru Maria på dess topp. Och så står den kristna kyrkan med sin muslimska minaret kvar än i dag.

Ukraina låg mitt i det bälte av särpräglad judisk kultur som sträckte sig genom Östeuropa. I städer och byar levde den judiska befolkningen sedan hundratals år sida vid sida med litauer och polacker, ryssar och ukrainare. Tider av oro och förföljelser spred förstörelse och död omkring sig – men de följdes alltid av en återgång till en normal vardag.

Men den tyska nazismen innebar dess undergång. När dödspatrullernas och förintelsefabrikernas verksamhet var klar återstod bara spridda rester. Och flertalet ättlingar till överlevande som återvände har emigrerat.

Chansen att överleva kriget var i hög grad beroende av var i Ukraina man befann sig. I de tyskockuperade zonerna var chansen minimal. Men i den rumänska zonen fanns trots allt en möjlighet. Rumänerna förstod sig aldrig på tyskarnas förintelseprojekt. Rumänerna samlade judarna i getton där de tvingades leva under vedervärdiga förhållanden. Massakrer förekom, många dog – men inte i systematiska massmord.

I likhet med så många andra länder i östra Europa är landskapet fullt av spår från det förflutna. Gamla judiska kvarter i städer och byar, skolor och raserade synagogor, övergivna och igenväxta gravplatser – överallt spår av det judiska liv som i princip utplånades under förintelsen.

Och så alla minnesmärken vid massgravar och platser för massakrer. På många håll har de gamla sovjetiska monumenten – där det talas om de tyska fascisternas övergrepp mot sovjetiska medborgare – börjat bytas ut mot minnesmärken där man i klartext talar om att det var judiska män, kvinnor och barn som mördades i aktionerna. Det slående är, som så ofta, hur nära bebyggelse många av platserna ligger – och hur otroligt många de är. Starkast intryck gjorde kanske ändå monumentet vid den gamla fosforgruvan utanför Dunaevtsy. I maj 1942 fördes 2 500 judiska män, kvinnor och barn hit. De tvingades in i gruvan och sedan sprängdes ingången – och de lämnades åt sitt öde.

Men arbetet att radera ut den judiska kulturen inleddes redan under mellan-krigstidens sovjetvärld. Gator bytte namn, judiska skolor stängdes och synagogor förvandlades till lagerlokaler och fabriker. Religiösa ledare och intellektuella förföljdes och mördades – eller som Anatoly Podolsky uttrycker det: Stalin förintade de judiska författarna, Hitler förintade deras läsare.

Men det tidiga sovjetstyrets ödeläggelse av judiskt religiöst liv fick ibland också den paradoxala effekten att en del synagogor faktiskt undkom nazisternas förstörelse. I till exempel Shargorod användes synagogan som skola när de tyska trupperna anlände och klarade sig därför från att bli nedbränd. Dess vackra och fantastiska exteriör står alltså kvar även om den invändigt är fullständigt demolerad och numera innehåller en stinkande vinfabrik.

Trots allt som hänt finns det ansatser till judiskt vardagsliv i Ukraina i dag. I Bredichev driver en grupp ortodoxa judar ett barnhem för flickor. I Medzhibosh har en annan grupp återuppbyggt Baal Shem Tovs synagoga och tar emot tusentals besökare varje år.

Det finns också enskilda personer och små judiska samfund som försöker att hålla historien levande. I Mogylev-Podolsky driver Abraham Kaplan Davidovitj, pensionerad officer i Röda armén, ett eget litet museum om den judiska historien och förintelsen och där han bland annat tar emot skolklasser. Han har även tagit initiativ till att snygga upp den väldiga gravplatsen som ligger på sluttningen ovanför staden och med en magnifik utsikt mot Moldavien. På frågan om vad som händer med museet och gravplatsen när han inte längre finns kvar säger han att han har några icke-judiska vänner som han hoppas ska fortsätta arbetet åtminstone ett tag – men sedan, ja det vet han inte.

Överallt gör den judiska historien sig påmind. Men inte alla drar samma slutsatser. Det visar sig med förfärande tydlighet när vi besöker ruinerna av Hitlers ukrainska bunker Wehrwolf strax utanför Vinnitsa. Våldiga betongblock med spretiga armeringsjärn ligger utspridda över ett stort område i grönskan. Och på en av betongklumparna har någon skrivit med blå sprayfärg: Der Führer Lebt in unserer Herzen.

Leif Mathiasson är redaktör på Pedagogiska Magasinet och har deltagit i ett flertal av SKMA:s utbildningsresor

Kerstin Vinterhed svarar om judehat på DN:s familjesida

I SKMA:s Nyhetsbrev april 2005 citerades ett flertal skribenter som reagerade på en nekrolog som var införd på Dagens Nyheter familjesida den 12 februari.

I nekrologen talas det om Georgiens ”judiske premiärminister”. Det påpekas att ”Rosornas revolution” i Georgien förra året ”finansierades av den judiske miljardären Georg Soros”. Formuleringarna i nekrologen är identiska med dem som publicerades på Den Svenske Nationalsocialistens hemsida den 4 februari.

I Upsala Nya Tidning, 25 februari, skrev en ledarskribent bland annat att ”här luftas den urgamla antisemitiska stereotypen om de maktlystna judarna som med hjälp av sina rikedomar manipulerar politiska processer och korrumpierar samhällen”.

Kerstin Vinterhed, chef för DN:s familjeredaktion, beklagade ”om någon formulering i nekrologen om Georgiens premiärminister Zurab Zjvania under utländska dödsfall på Dagens Nyheter familjesida 12/2 kunde tolkas som antisemitism. Det var naturligtvis helt oavsiktligt”.

Under rubriken ”DN: s ursäkter duger inte” skrev Leo Lagercrantz den 17 mars i Expressen: ”Är det en slump att familjeredaktören skrev så? Jag tror inte det. Kerstin Vinterhed bedyrar visserligen att hon menar väl när hon ger den, enligt henne, och Den Svenske Nationalsocialisten, korrupte, georgiske premiärminister epitetet ”jude”. Men hon har tidigare visat prov på total oförmåga att se antisemitism. Det grövsta exemplet var en stor intervju med tecknaren Lars Hillersberg (DN 010512), känd för sina antisemitiska teckningar och inspirerad av nazityska Der Stürmer, där hon gör exakt vad Ordfronts förre redaktionschef

Björn Eklund gjorde med Diana Johnstone; en aningslös okritisk intervju med en djupt problematisk person”.

Kerstin Vinterhed svarar

Kerstin Vinterhed har bett att få följande svar infört i Nyhetsbrevet.

I SKMA: s nyhetsbrev för april 2005 återges ett par artiklar i Uppsala Nya tidning samt Expressen ang. min påstådda antisemitism. Upprinnelsen var ett rent misstag - en antisemitisk sajt hade trängt sig in på sajten Nyligen avlidna, vilket jag inte uppmärksammade i hastigheten; att någon omtalas som judisk är heller ingenting negativt för mig, varför jag inte reagerade. För detta har både jag och DN:s chefredaktör Jan Wifstrand bett om ursäkt. En ny och mera fyllig nekrolog av Disa Håstad publicerades en vecka senare (19/2) på familjesidan.

Vad beträffar intervjun med Lars Hillersberg, som Leo Lagercrantz kritiserar, så försummar SKMA att redovisa mitt svar i Expressen 24/3. Jag skrev där att de åsikter som Lagercrantz tillskriver mig var en sammanfattning av Hillersbergs uppfattning, inte min. Jag påpekar också att Lagercrantz hoppade över både början och slutet på passusen i fråga. I början stod det: "I den andra delen av sitt svar medger han misstag. Det var ett misstag att inte genomskåda Ahmed Rami." I slutet stod det: "Sen spårade Rami ur totalt, Hillersberg var inte snabb nog - eller känslig nog - att dra konsekvenserna härav." Den delen hoppade Lagercrantz också över.

Vill man kämpa mot antisemitism tror jag det är mera effektivt att rikta angreppen mot någon annan än mig. De av SKMA: s läsare som känner mig vet att jag skrivit mer än de flesta om andra världskriget, judeförföljelser och Förintelsen. Inför den första Förintelsekonferensen i Stockholm år 2000 blev jag inbjuden att följa med en regeringsdelegation till Israel, en resa som arrangerades på ett utmärkt sätt av SKMA och dessförinnan gjorde jag en resa till koncentrationsläger i Polen tillsammans med svenska skolungdomar, också utmärkt arrangerad av SKMA. Om den resan skrev jag en hel bilaga i DN Kunskap (14/11 1999). Jag var också den första som presenterade "...om detta må vi berätta" i DN. För att bara ta några exempel. Vad antisemitism är har jag insupit med modersmjölken, eftersom min mamma var av judisk börd.

SKMA svarar Kerstin Vinterhed

Att Sveriges ledande dagstidning trycker en grovt antisemitisk nekrolog - delvis författad av nazister - är sensationellt. Skandalen förvärrades av att den ansvarige journalisten, Kerstin Vinterhed, efter att saken blivit offentlig inte medgav att den införda texten var antijudisk, utan beklagade "om någon formulering...kunde tolkas som antisemitism".

När det sedan dröjde en hel månad innan Dagens Nyheters chefredaktör bad om ursäkt för det inträffade blev det uppenbart att vi stod inför ett allvarligt problem. Detta är bakgrunden till att Svenska Kommittén Mot Antisemitism (SKMA) valde att i vårt förra Nyhetsbrev uppmärksamma Vinterhed-debatten.

SKMA varken påstår eller tror att Kerstin Vinterhed och DN sympatiserar med judefientliga budskap. Vi uppskattar också Vinterheds engagemang för att sprida kunskap om Förintelsen. Men vi menar samtidigt att nekrologskandalen vittnar om en okänslighet, en tondövhet och en blindhet inför den samtida antisemitismen som är djupt oroande.

Vi såg samma sak för två år sedan då DN-debatt – landets kanske viktigaste opinionsbildande forum – ansåg det passande att trycka en artikel som argumenterade för att judehat var ”förståeligt, rimligt och befogat” (25/10, 2003).

Denna tendens är naturligtvis inte isolerad till DN. I samband med att Sverige och Europa under senare år upplevt en allt tydligare antisemitisk strömning har vi även kunnat observera hur toleransen inför denna fientlighet ökat på ett alarmerande sätt. Floden av fördomar och

hatfull demagogi avtrubbar. Utvecklingen kan iakttas inte minst i medierna. Budskap som tidigare uppfattades som oacceptabla tycks nu av många betraktas som harmlösa och legitima.

Till detta kommer en utbredd okunskap. När traditionella stereotyper och myter nu åter dyker upp känns de inte igen. När Kerstin Vinterhed läser – och reproducerar – en nazistisk text om politiker och finansmän som alla beskrivs som skurkaktiga judar tycks hon tro att epitetet ”judisk” i sammanhanget är en komplimang. Hur hon då skall kunna se och dechiffrera ett antisemitiskt budskap som, vilket är det vanligaste i dag, förs fram på ett mer subtilt sätt – genom antydningar, insinuationer och kodspråk – ter sig obegripligt.

Vinterheds oförmåga att identifiera och ta avstånd från antisemitism blev också uppenbar i debatten om Lars Hillersbergs bilder för ett par år sedan. Inte heller i det fallet handlade det om subtiliteter, utan om en grov, öppen och systematisk judefientlighet. När några av Sveriges främsta rasismforskare underströk att de aktuella Hillersberg-bilderna ”utan varje tvivel skall klassificeras som antisemitiska” (DN 15/3, 2001) påtalade de en självklarhet.

Men Vinterhed inte bara tvivlade. Hon gjorde sig, som Expressens Leo Lagercrantz helt riktigt påpekat, till megafon för konstnären. I DN (12/5, 2001) lät hon publicera en stor intervju med Hillersberg där denne framställdes som missförstådd mysfarbror. Bildtexten sammanfattade budskapet: ”Satirikern som alltid är på de svagas sida”. DN:s läsare fick veta att Hillersberg var en oskyldigt anklagad Israelkritiker och att hans stöd för Radio Islam byggde på ”en felbedömning”.

Inget av detta var sant. Hillersbergs motiv – de kroknästa judar som regelmässigt dök upp som Kristusmördare, giriga kapitalister, sluga affärsmän, mordiska ”sionister” osv. – hade ingenting med Mellanösternkonflikten att göra. Och sympatierna för Radio Islam byggde inte på ett missförstånd. Så sent som 2002 uttryckte Hillersberg i en intervju GP (19/2) tvivel över huruvida Radio Islam alls kunde betraktas som antisemitisk.

Syftet med denna replik är emellertid inte att peka ut Kerstin Vinterhed. Hon är ingalunda ensam om att inte kunna se och förstå antisemitismen. Vinterhed kan snarast sägas representera en växande fåra i svensk journalistik. Det är just detta som gör det hela så bekymmersamt.

Henrik Bachner på SKMA:s uppdrag.